

**You have downloaded a document from
RE-BUS
repository of the University of Silesia in Katowice**

Title: Jan Dorp - autor komentarza do "Summulae logicales" Jana Burydana

Author: Hanna Wojtczak

Citation style: Wojtczak Hanna. (2000). Jan Dorp - autor komentarza do "Summulae logicales" Jana Burydana. W: B. Dembiński (red.), "W kręgu filozofii klasycznej" (S. 224-243). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Użycie niekomercyjne - Bez utworów zależnych Polska - Licencja ta zezwala na rozpowszechnianie, przedstawianie i wykonywanie utworu jedynie w celach niekomercyjnych oraz pod warunkiem zachowania go w oryginalnej postaci (nie tworzenia utworów zależnych).

UNIwersYTET ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

Hanna Wojtczak
Uniwersytet Śląski

Jan Dorp — autor komentarza do *Summulae logicales* Jana Burydana*

Do szkoły burydanowskiej zalicza się współcześnie, poza mistrzem Janem, także Alberta z Saksonii, Mikołaja z Oresme, Marsyliusza z Inghen i Wawrzyńca z Lindores, założyciela uniwersytetu Saint Andrews w Szkocji, zapominając często o Holendrze Janie Dorpie z Leydis (Leidis), XIV-wiecznym nominaliście, który w opublikowanym 1 marca 1474 roku edykcje Ludwika XI, potępiającym nominalistów¹, jest już wymieniony obok tak znakomitych autorów, jak Wilhelm Ockham, Jan z Mirecourt, Grzegorz

---

* Zastosowane w przypisach skróty:

Arist. *Cat.* — Aristoteles latinus: *Categoriae vel Praedicamenta*. Ed. L. Minio-Paluello. Bruges—Paris 1961.

BC — Siena. Biblioteca Comunale.

BJ — Kraków. Biblioteka Jagiellońska.

Burid. *Pread.* — Johannes Buridanus: *Summulae in Praedicamenta*. Ed. E. P. Bos. Nijmegen 1994.

Dorp. *Sum.* — [Johannes Dorp]: *Perutile compendium totius logice Johannis Buridani cum preclarissima solertissimi viri Johannis Dorp expositione*. Venedig 1499 (Johannes Buridanus: *Compendium totius logice*. Frankfurt am Main 1965).

Hisp. *Sum.* — Peter of Spain: *Tractatus Called afterwards „Summule logicales”*. Ed. L. M. De Rijk. Assen 1972.

om. — omittit.

¹ „Visum est eis rursum doctrinam Aristotelis et Commentatoris Averrois, Alberti Magni, Sancti Thome de Aquino, Egidij de Roma, Alexandri de Halis, Scoti, Bonaventure aliorumque Doctorum Realium, que quidem doctrina retroactis temporibus sana securaque comperta est, tam in Facultate Artium quam Theologie, in predicta Universitate deinceps more consueto esse legendam, dogmatizandam, discendam et imitandam, ac eandem tanquam ad sacro-sanctae Dei Ecclesiae ac fidei Catholice edificationem, iuvenumque studentium eruditionem longe utiliorem esse et accommodatiorem, quam sit quorundam aliorum Doctorum Renovatorum doctrina, ut puta Guillelmi Okam, Monachi Cisterciensis, de Arimino, Buridani, Petri de Alliaco, Marsilij, Adam, Dorp, Alberti de Saxonia, suorumque similium quam nonnulli, ut dictum est, eiusdem Universitatis Studentes, quos Nominales, seu Terministas vocant, imitari non verentur.” S. J. Ehrle: *Der Sentenzenkommentar Peters von Candia des Pisaner Papstes Alexanders V. Münster in Westf.* 1925, s. 313—314; zob. także H. Rashdall: *The Universities of Europe in the Middle Ages*. [A new edition in three volumes]. Eds. F. M. Powicke, A. B. Emden. Oxford 1987, s. 564; A. L. Gabriel: *The Paris Studium*. Frankfurt am Main 1992, s. 121—122.

z Rimini, Jan Burydan, Piotr z Ailly, Marsyliusz z Inghen, Adam Woodham² czy Albert z Saksonii.

Dorp znany jest przede wszystkim z komentarza do *Summulae logicales* Jana Burydana, cieszącego się od początku XV wieku bardzo dużą popularnością³. W naszych czasach natomiast osoba Jana Dorpa nie stanowi przedmiotu odrębnych badań źródłowych, które dotyczyłyby zarówno jego osoby, jak i piśmienniczej twórczości naukowej, a nazwisko jego w literaturze przedmiotu pojawia się przeważnie w jakimś kontekście, na przykład przy okazji omawiania *Summulae logicales* Burydana, czy też w opracowaniach dotyczących historii filozofii, logiki albo dziejów Uniwersytetu Paryskiego lub Uniwersytetu Kolońskiego⁴. Niewiele miejsca poświęcają Dorpowi także słowniki

² Początkowo Adam Woodham — wymieniony jedynie z imienia, oraz następujący po nim Dorp, wymieniony z nazwiska — utożsamiani byli z jedną, nieznaną badaczom osobą Adama Dorpa. Zob.: S. J. Ehrle: *Der Sentenzenkommentar...*, s. 309—310; C. Prantl: *Geschichte der Logik im Abendlande*. Bd. 4. Leipzig 1927, s. 186; H. de Vocht: *Monumenta Humanistica Lovaniensia. Text and Studies about Louvain Humanists in the First Half of the XVIth Century*. Louvain 1934, s. 293; H. Denifle, A. Chatelain: *Chartularium Universitatis Parisiensis*. Bd. 4. Parisiis 1897, s. X.

³ Świadczą o tym, na przykład, zachowane rękopisy z komentarzem Dorpa: Torino, Biblioteca Nazionale Universitaria, cod. G. III. 12 (1406), f. 143va—167ra; Erfurt, Wissenschaftliche Allgemeinebibliothek, cod. Amplon. Q. 167 (początek XV wieku), f. 1r—297r; Erfurt, Wissenschaftliche Allgemeinebibliothek, cod. Amplon. F. 300 (1426), f. 1r—163r; Berlin, Staatsbibliothek Preußischer Kulturbesitz, cod. lat. fol. 206 (1433), f. 1ra—155vb; Siena, BC, cod. H. II. 1 (1440), f. 1ra—202r; Sélestat, Bibliothèque municipale, cod. 15 (1441—1442), f. 11ra—226rb; Kraków, BJ, cod. 1906 (1446), f. 1ra—209rb. Zob.: E. Faral: *Jean Buridan notes sur les manuscrits, les éditions et le contenu de ses ouvrages*. In: *Archives d'histoire doctrinale et littéraire du Moyen Age*. Paris 1942, s. 2—3; M. Markowski: *Burydanizm w Polsce w okresie przedkopernikańskim. Studium z historii filozofii i nauk ścisłych na Uniwersytecie Krakowskim w XV wieku*. Wrocław 1971, s. 326; B. Michael: *Johannes Buridan: Studien zu seinen Leben, seinen Werken und zur Rezeption seiner Theorien im Europa des Späten Mittelalters*. Teil 2. Berlin 1985, s. 542—546; G. F. Vescovini: *A propos de la diffusion des oeuvres de Jean Buridan en Italie du XIVe au XVIe siècle*. In: *The Logic of John Buridan. (Acts of 3rd European Symposium on Medieval Logic and Semantics. Copenhagen 16—21 November 1975)*. Ed. J. Pinborg. Copenhagen 1976, s. 26—27.

⁴ Zob. np.: E. J. Ashworth: *Suárez on the Analogy of Being: Some Historical Background*. „Vivarium” 1995, nr 1, s. 50—75; E. P. Bos: *Introduction*. In: Burid.: *Pread.*, s. XIII, XVI; M. Grabmann: *Handschriftliche Forschungen und Funde zu den philosophischen Schriften des Petrus Hispanus, des späteren Papstes Johannes XXI (+ 1277)*. „Sitzungsberichte der Bayerische Akademie der Wissenschaften”. 1936 [München], H. 9, s. 62; także w: Idem: *Gesammelte Akademieabhandlungen*. Paderborn—München—Wien—Zürich 1979, s. 1184; K. Jacobi: *Dialectica est ars artium, scientia scientiarum*. „Miscellanea Mediaevalia” 1989, Nr. 1, s. 307—328; Ch. Kann: *Wissenschaftliche Differenzierungen zur Logik bei Johannes Buridan*. „Miscellanea Mediaevalia” 1989, Nr. 1, s. 338—340; A. de Libera: *La querelle des universaux. De Platon a la fin du moyen âge*. Paris 1996, s. 378; M. Markowski: *Burydanizm w Polsce...*, s. 38, 533; B. Michael: *Johannes Buridan...*, s. 542—552; K. Michalski: *Jan Buridanus i jego wpływ na filozofię scholastyczną w Polsce*. W: Idem: *Filozofia wieków średnich. (Studia do dziejów*

i encyklopedie. *Enciclopedia filosofica*⁵ podaje jedynie, iż był nominalistą i zajmował się problemami logiki, a w *Dictionnaire biographique des médecins en France au moyen âge* znajduje się jego krótki życiorys⁶.

Najbogatszym źródłem informacji z okresu studiów i działalności naukowej Dorpa są dokumenty uniwersyteckie. Przede wszystkim z *Liber procuratorum nationis Anglicanae*⁷ dowiadujemy się, że Jan Dorp z Leiden — członek nacji angielskiej, na początku 1393 roku złożył egzamin (*determinatio*) na fakultecie *artium* u magistra Idziego z Jutfaes⁸, a na wiosnę tego samego roku został licencjantem i wygłosił, pod kierunkiem tego samego mistrza, wykład wstępny (*principium*) z racji otrzymania stopnia magistra⁹. Dane te oznaczają, iż studia na Uniwersytecie Paryskim rozpoczął przypuszczalnie pod koniec lat osiemdziesiątych XIV stulecia.

Z zachowanych protokołów wynika, że Dorp od początku cieszył się dużym zaufaniem w swojej nacji, która powierzała mu różne funkcje i zadania — trzy razy był jej prokuratorem: dwa razy w roku 1397 i raz w roku 1400¹⁰, poza tym był administratorem w należącym do nacji domu pod godłem *ad*

Wydziału Teologicznego Uniwersytetu Jagiellońskiego). T. 5. Kraków 1997, s. 131; Idem: *Problem powszechników w ujęciu psychologicznym u Jana Burydana*. W: Idem: *Filozofia wieków średnich...*, s. 377, 393; Idem: *Les courants critiques et sceptiques dans la philosophie du XIVe siècle*. „Bulletin de l'Académie Polonaise des Sciences et des Lettres” 1927, s. 13—15; J. Pinborg: *The Summulae, Tractatus I de introductionibus*. In: *The Logic of John Buridan...*, s. 71; C. Prantl: *Geschichte der Logik...*, s. 14, 237; S. Read: *Thomas of Cleves and Collective Supposition*. „Vivarium” 1991, nr 1, s. 50—84; G. L. Tewes: *Die Bursen der Kölner Artisten — Fakultät bis zur Mitte des 16. Jahrhunderts*. In: *Studien zur Geschichte der Universität zu Köln*. Bd. 13. Köln 1993, s. 348; G. F. Vescovini: *A propos de la diffusion...*, s. 26; M. de Wulf: *Historie de la Philosophie Médiévale*. T. 3. Louvain, Paris 1947, s. 129.

⁵ *Enciclopedia Filosofica*. Ed. G. C. Sansoni. Bd. 2. Maggio 1968, kol. 622.

⁶ E. Wickersheimer: *Dictionnaire biographique des médecins en France au moyen âge*. Paris 1936, s. 392—393; Idem: *Les médecins de la nation anglaise (ou allemande) de l'Université de Paris aux XIVe et XVe siècles*. „Bulletin de la Société française d'histoire de la médecine” 1913, T. 12, s. 304—305.

⁷ H. Denifle, A. Chatelain: *Liber procuratorum nationis Anglicanae in Universitate Parisiensi*. In: Idem: *Auctarium Chartularii Universitatis Parisiensis*. Vol. 1, s. XVII, XXIV, XXXI, XLIV, LXIV, kol. 673—886.

⁸ 1393: „Primo determinavit Johannes Dorp de Leidis sub magistro Egidio de Jutfaes [...]” Ibidem, kol. 673, v. 25—26.

⁹ 1393: „Item licenciatus est dominus Johannes Dorp de Leydis sub magistro Egidio de Jutfaes incepturus [...]. Item incepit dominus Johannes Dorp de Leydis sub magistro Egidio de Jutfaes [...]” Ibidem, kol. 675—676, v. 48—1, 6—7.

¹⁰ 1397: „Primus erat ad eligendum novum procuratorem vel ad continuandum priorem [...]. Super primo electus fuit magister Johannes de Dorp concorditer.” Ibidem, kol. 746, v. 24—25, 28—29; 1397: „Primus erat ad eligendum novum procuratorem et ad continuandum antiquum [...]. Super primo continuatus fuit concorditer magister Johannes de Dorp in procuratorem.” Ibidem, kol. 750, v. 9—10, 12—14; 1400: „Primus erat ad eligendum novum procuratorem vel ad continuandum antiquum [...]. Super primo electus fuit concorditer in procuratorem magister Johannes de Dorp.” Ibidem, kol. 817, v. 36 i nast., kol. 818, v. 1.

*cornu cervi*¹¹, mieszczącym się przy ulicy Judas, w którym mieszkał od roku 1400¹², a w roku 1403 wybrany został jako „prawy i wypróbowany człowiek” na receptora¹³ (skarbnika). Był też kilkakrotnie deputowanym¹⁴ z ramienia nacji, między innymi do sądów rozjemczych oraz do realizacji różnych przedsięwzięć gospodarczych nacji.

Oprócz aktywnego życia społecznego Dorp prowadził działalność naukowo-dydaktyczną. Od 1394 roku, mimo iż nie fungował w tym czasie na wydziale *artium* jako *magister regens*, przyjmował egzaminy scholarów¹⁵. W latach 1394—1398 pod jego nadzorem studiowali i egzaminy zdawali między innymi Andreas de Leiden¹⁶, Mathaeus de Geddes Scotus¹⁷, Jacobus de Preston, Wolterus de Leyden, Ghiselbertus Witte¹⁸, Jacobus de Delf, Ghiselbertus de Delf¹⁹ i Arnoldus Dorp²⁰.

¹¹ 1401: „Item in eadem congregatione fuerunt dati certi deputati ad locandum domum *de cornu cervi* pro utilitate nacionis, videlicet magistri Aernoldus Witwïc, Johannes Dorpe [...]” Ibidem, kol. 828, v. 27—30.

¹² 1400: „Et notandum quod die sequente istam congregationem prefatam innotuit nacioni, qualiter scolares inhabitantes domum *ad cornu cervi* resignaverant eam, et tunc nacio locavit eam magistro Johanni Dorp pro tanta summa pecunie annuatim, quantam dederunt inhabitantes scolares predicti, scilicet pro XXV francis.” Ibidem, kol. 814, v. 21—27.

¹³ 1403: „Et consequenter fuit electus magister Johannes Dorp in novum receptorem, qui solvit viginți solidos consueto solvi [...]” Ibidem, kol. 867, v. 5—7. Gabriel dodaje, że Dorp w 1403 roku był rektorem Uniwersytetu Paryskiego. Por. A. L. Gabriel: *The Paris Studium...*, s. 262.

¹⁴ 1398: „Et erant deputati dominus procurator [...] et Magister Johannes Dorp. Et istud nacio Piccardie acceptavit.” H. Denifle, A. Chatelain: *Liber procuratorum...*, kol. 757—758, v. 46—43. Zob. także: ibidem, kol. 793, v. 7—10, 46—49; kol. 794, v. 9—26; kol. 814, 4—6; kol. 825, v. 12—14; kol. 844, v. 44—49.

¹⁵ 1395: „Et in illo articulo supplicavit magister Johannes Dorp, quatinus nacioni placeret quod aliqui scolares sub eo determinare possent, non obstante quod non erat actu regens in facultate arcium [...] admissa erat supplicatio magistri Johannis Dorp, si et in quantum nacio eam admittere potuit.” Ibidem, kol. 714, v. 3—7, 33—35.

¹⁶ 1394: „Item determinavit dominus Andreas de Leyden sub magistro Johanne Dorp de Leyden, cujus bursa VI solidi.” Ibidem, kol. 700, v. 3—5. Rok 1395: „Licenciatus fuit Andreas de Leiden sub magistro Johanne Dorp, cujus bursa VI solidi.” Ibidem, kol. 701, v. 13—14.

¹⁷ 1395: „Licenciatus fuit Matheus de Geddes Scotus sub magistro Johanne Dorp, cujus bursa V solidi [...] Matheus de Geddes Scotus incepit sub magistro Johanne de Dorp, cujus bursa V solidi.” Ibidem, kol. 701, v. 11—12, kol. 702, v. 1—2.

¹⁸ 1396: „Item determinavit dominus Jacobus de Preston sub magistro Johanne Dorp, cujus bursa quinque solidi [...]. Item determinavit dominus Wolterus de Leyden sub magistro Johanne Dorp, cujus bursa sex solidi [...]. Item determinavit dominus Ghiselbertus Witte sub magistro Johanne Dorp, cujus bursa quinque s.” Ibidem, kol. 718, v. 17—19, kol. 719, v. 8—9, 15—16.

¹⁹ 1397: „Primo determinavit dominus Jacobus de Delf sub magistro Johanne Dorp, cujus bursa VI solidi, IIII denarii [...]. Item determinavit dominus Ghysebertus de Delf sub magistro Johanne Dorp, cujus bursa VI solidi, IIII denarii.” Ibidem, kol. 735, v. 16—18, kol. 735, v. 45, kol. 736, v. 1—2.

²⁰ 1398: „Item determinavit dominus Arnoldus Dorp sub magistro Johanne Dorp, cujus bursa XVI denar.” Ibidem, kol. 764, v. 38—39.

O autorytecie naukowym Dorpa może świadczyć fakt, że od 1400 roku występował jako poręczyciel magistrów regentów, wśród których byli: Johannes de Zuytfania, Henricus de Gorichem, Bernardus Flogelink, Hermannus Ummen i Johannes de Alemaria²¹. Był także poręczycielem obcokrajowców, mających kopoty na uniwersytecie²², między innymi Tomasza z Krakowa, który nie dopuszczony do licencjatu na Wydziale Teologii Uniwersytetu Paryskiego w roku 1403²³, dzięki interwencji delegowanego przez nację²⁴, a cieszącego się wielkim uznaniem władz uniwersytetu Jana Dorpa, uzyskał licencjat między 23 sierpnia 1403 a 7 lutego 1404 roku²⁵, co dowodzi, iż poręczenie Dorpa zakończyło się sukcesem.

Rola, jaką w naukowym środowisku odgrywał Dorp, a także fakt, że w tym samym co on czasie oraz u tego samego magistra studiował oraz zdawał egzaminy inny jeszcze znakomity nominalista, należący także do nacji angielskiej, Wawrzyniec Londorius²⁶, który — podobnie jak Dorp — szybko rozwinął działalność administracyjną w nacji i dydaktyczną na uniwersytecie²⁷, pozwalają na sformułowanie przekonania, iż w latach dziewięćdziesiątych XIV stulecia na Uniwersytecie Paryskim kwitł burydanizm.

²¹ 1400: „Sequuntur nomina regentium istius anni cum nominibus suorum fidejussorum [...]. Magister Johannes de Zuytfania; fidejussi ego Johannes de Dorp [...]. Magister Heynricus de Gorichem; respondi ego [...]. Magister Bernardus Flogelink; respondi ego ut prius. Magister Hermannus Ummen; respondi.” Ibidem, kol. 819, v. 38—39, 43—44; kol. 820, v. 1, 4, 6. Rok 1403: „Magister Johannes de Alemaria, cujus fidejussor magister Johannes Dorp, dominus receptor.” Ibidem, kol. 868, v. 21—22.

²² „Non sine difficultatibus magistri aliarum Universitatum in Universitate Paris vel natione Anglicana admittebantur. Exemplo adsunt Henricus de Oytha et Jacobus de Cracovia [...]” Ibidem, s. XXXIII.

²³ 1403: „[...] supplicavit magister Thomas de Crachovia (!), quod nacio vellet intercedere pro eo ad facultatem theologie et apud cancellarium pro licencia in dicta facultate optinenda, quia cum tempus suum compleverat in jubileo precedenti, non fuerat licenciatus cum aliis.” Ibidem, kol. 865, v. 40—45; A. L. Gabriel: *The Paris Studium...*, s. 261—262.

²⁴ 1403: „[...] nacio dedit magistrum Johannem Dorp ut proponeret pro magistro Thoma, vel procuratorem; tamen visum fuit magistris, quod utilis et commodosius propositio staret in ore magistri Johannis Dorp, quam alterius.” H. Denifle, A. Chatelain: *Liber procuratorum...*, kol. 866, v. 2—6.

²⁵ Zob. ibidem, kol. 837, v. 5; kol. 865, v. 41; kol. 877 v. 27—31; H. Denifle, A. Chatelain: *Chartularium...*, s. 128.

²⁶ 1393: „Incepit dominus Laurentius de Londoris sub magistro Egidio Jutfaes [...]” Ibidem, kol. 677, v. 16—17.

²⁷ Pod kierunkiem Wawrzyńca z Lindores studiowali i egzaminy zdawali w latach 1396—1397 między innymi: Ducanus Petit, Christoforus Pontfret, Johannes de Sancto Michaelae, Jacobus de Preston, Alexander de Carnis, Jacobus de Fausid, Johannes de Spini, Theodericus Oem, Johannes de Porta. Por. Ibidem, kol. 718, v. 8—10, 40—45; kol. 720, v. 24—29; kol. 721, v. 12—14, 26—27; kol. 722, v. 6—8; kol. 733, v. 7—8, 18—19; kol. 736, v. 20—23; kol. 738, v. 35—37.

W roku 1396²⁸, po kilku latach ożywionej działalności dydaktycznej na wydziale *artium*, Johannes Dorp wstąpił na Wydział Medycyny Uniwersytetu Paryskiego, uzyskując w roku 1402 stopień bakałarza medycyny, a w roku 1404 — licencjat²⁹. Wykład wstępny (*principium*) wygłosił 17 kwietnia 1404 roku pod kierunkiem magistra Jana Leporisa³⁰, a od 3 listopada, przez rok, prowadził na tym wydziale³¹ samodzielne wykłady — wtedy też uzyskał tytuł doktora medycyny³². W roku 1405, gdy zaostrzył się konflikt między Burgundią i Orleanem, opuścił Paryż³³, a po trzech latach, w 1408 roku, został dziekanem kaplicy kolegiackiej w Hadze³⁴. Od 1417—1418 był lekarzem Jacqueline de Bavière, żony delfina Jana oraz contessy de Hainaut i Holandii³⁵.

W 1418 roku Dorp powrócił do pracy naukowej w charakterze profesora na Wydziale Medycyny Uniwersytetu w Kolonii³⁶, gdzie — jak podają źródła — ze względu na „godność osoby”, jako jedyny spośród 22 przyjętych w tym samym czasie, zwolniony został z obowiązujących opłat³⁷. Jest to ostatnia informacja, jaką przekazują dokumenty uniwersyteckie na temat uczonego z Leiden.

Z twórczości Jana Dorpa zachował się, napisany prawdopodobnie między 1393 a 1396³⁸ rokiem, komentarz do *Summulae logicales* Jana Burydana, i najczęściej przy okazji omawiania tego dzieła nazwisko Dorpa jako autora występuje w literaturze przedmiotu.

²⁸ E. Wickersheimer: *Dictionnaire...*, s. 392—393.

²⁹ *Ibidem*, s. 393.

³⁰ „*Incipientes in facultate medicinae*. 1404, April—Junii, Parisiis. Incepit magister Joh. Dorp die xvij April. sub mag. Joh. Leporis.” H. Denifle, A. Chatelain: *Chartularium...*, s. 129.

³¹ „Magistri regentes facultatis medicinae an. 1404—1405. Anno Domini millesimo IIII° IIII° die lune post festum Omnium Sanctorum que fuit tertia Novembris inceperunt lectiones suas magistri qui hic subscribuntur... Joh. Dorp.” *Ibidem*, s. 130.

³² *Die Martikel der Universität Köln*. Bd. 1. Hrsg. H. Keussen. Bonn 1928, s. 88.

³³ E. Wickersheimer: *Dictionnaire...*, s. 393; *Idem: Les médecins...*, s. 304—305; B. Michael: *Johannes Buridan...*, s. 551.

³⁴ B. Michael: *Johannes Buridan...*, s. 551.

³⁵ E. Wickersheimer: *Dictionnaire...*, s. 393; L. Devillers: *Cartulaire des comtes de Hainaut*, VI, s. 45.

³⁶ *Die Martikel...*, s. 88, 204. Zdaniem Tewesa powrót Dorpa do pracy naukowej po wielu latach nieobecności na uniwersytecie był powodowany decyzją wzmocnienia terminizmu w Kolonii. G. L. Tewes: *Die Bursen der Kölner Artisten...*, s. 348.

³⁷ „m. Joh. de Dorp, m. art. et med. dr.; i. et solutionem remisi propter honorabilitatem persone”. *Die Martikel...*, s. 204.

³⁸ To znaczy po rozpoczęciu swojej kariery jako magister *artium*, a przed rozpoczęciem studiów medycznych i przed ucieczką Benedykta XIII z Avinionu (w III traktacie swojego komentarza Dorpa wymienia Rzym i Avinion jako rezydencję papieży). Por. B. Michael: *Johannes Buridan...*, s. 550—552.

Stwierdzenie, iż Dorp jest autorem komentarza do *Summulae...* Burydana, nie zostało sformułowane przez współczesnych historyków jednoznacznie. Wynika to z faktu, iż logiczne traktaty mistrza Jana Burydana składają się z dwóch części: z tekstu, który stanowi nową redakcję *Summulae logicales* Piotra Hiszpana, oraz z obszernego komentarza do tego tekstu. Rodzą się w związku z tym pytania: Czym są *Summulae...* Burydana? Co pod tym określeniem rozumieją współcześni badacze, a co uczeni średniowiecza i renesansu? Czy *Summulae...* oznaczają jedynie sam tekst, czy też tekst wraz z komentarzem? A w końcu co jest przedmiotem komentarza Jana Dorpa?

Prantl na podstawie dostępnych mu źródeł drukowanych doszedł do wniosku, że Burydan opracował jedynie nową edycję tekstu Piotra Hiszpana, która później ukazywała się w druku wraz z komentarzem do niej autorstwa Jana Dorpa³⁹. Stwierdził jednocześnie, iż Burydan umyślnie nie zawarł w niej swojego doktrynalnego stanowiska⁴⁰.

Nowe światło na ten obszar twórczości paryskiego Mistrza rzuciły rękopiśmienne badania ks. Konstantego Michalskiego⁴¹. Wyróżnił on przede wszystkim dwa jego dzieła: opracowane w terministycznym duchu *Summulae...* Piotra Hiszpana oraz komentarz do tej nowej edycji, który w późniejszym czasie zastąpiono komentarzem Dorpa⁴². Jednocześnie Michalski podkreśla, że chociaż celem Burydana było objaśnienie i uzupełnienie tekstu Piotra Hiszpana (co zaznaczył na początku swojego komentarza⁴³ i uwydatnił, nazywając Piotra Hiszpana „Auctorem”), to jednak — zdaniem Michalskiego — wprowadzone uzupełnienia, opuszczenia i zmiany zmodyfikowały nie tylko

³⁹ C. Prantl: *Geschichte der Logik...*, s. 14; zob. także: K. Michalski: *Problem powszechników...*, s. 377.

⁴⁰ C. Prantl: *Geschichte der Logik...*, s. 14.

⁴¹ Por. M. Grabmann: *Handschriftliche Forschungen...*, s. 61–62 (1183–1184).

⁴² „En dehors des commentaires sur l'Organon, Buridan a publié une refonte de manuel de Pierre d'Espagne sur la logique, en y ajoutant un commentaire à lui, que dans certains manuscrits on remplaça par le commentaire de Dorp.” K. Michalski: *Les courants...*, s. 13–15.

⁴³ „Propter quod de logica tota volens sine nimia exquisita perscrutatione dicere quaedam communia, elegi specialiter descendere ad illum logicae tractatum brevem, quem venerandus doctor magister Petrus Hispanus dudum composuit, exponendum et supplendum immo etiam et aliter aliquando quam ipse scripserat et dixerat dicendum et scribendum prout mihi videtur opportunum.” J. Buridanus: *Compendium totius logicae*. BJ 703, f. 2ra-rb. Zdaniem Pinborga z tej wypowiedzi Burydana wynika, iż wykorzystywanie dzieła Piotra Hiszpana jako podręcznika na szczeblu uniwersyteckiego nauczania nie było w tym okresie obowiązkowe, i sugeruje, iż Burydan był prawdopodobnie pierwszym wykładowcą, który wprowadził *Summulae...* na ten poziom edukacji. Uzasadnieniem wyboru tego dzieła jako podręcznika do nominalistycznego wykładu logiki i semantyki może być — zdaniem Pinborga — chęć posiadania przez Burydana podręcznika zawierającego kompendium doktryny o supozycji. Por. J. Pinborg: *The Summulae...*, s. 72.

doktrynalny charakter tego kompendium, lecz także jego cel. Według Michalskiego bowiem dopiero w edycji Burydana *Summulae...* Piotra Hiszpana stały się istotnie podręcznikiem do nauki całej logiki, a nie jedynie dialektyki w znaczeniu ścisłym, jak zaproponował to Hiszpan. Świadczy o tym zarówno jego rozumienie dialektyki, przyznające jej wyłącznie wartość prawdopodobieństwa⁴⁴, jak i pominięcie *Analytica Posteriora*, rozwijających zasady wiedzy pewnej. Zmiany, jakie w tym zakresie Burydan wprowadził, a które według Michalskiego zadecydowały o podręcznikowym charakterze dzieła, polegają na: utożsamieniu dialektyki z logiką⁴⁵, włączeniu VIII księgi, dotyczącej wiedzy ścisłej⁴⁶ (z wykorzystaniem *Analytica Posteriora* i *De divisione* Boecjusza), oraz na dodaniu księgi IX *Sophismata*⁴⁷. Natomiast do zmian, decydujących o terministycznym charakterze tego dzieła, zalicza Michalski przede wszystkim Burydanowską teorię znaków, czyli terminów, stanowiącą podstawę całej logiki terministycznej wraz z jej centralnym pojęciem *suppositio*. Burydan omawia ją w traktacie IV, przenosząc księgę *De suppositionibus* na miejsce po traktacie *De praedicamentis*⁴⁸ i wiążąc *suppositio* logicznie problematykę supozycji z tymi zagadnieniami kategorii⁴⁹.

Michael — podobnie jak Michalski — uważa, iż *Summulae...* Burydana nie są jedynie kolejnym wydaniem dzieła Piotra Hiszpana, lecz stanowią

⁴⁴ „Dialectica est ars artium et scientia scientiarum ad omnium methodorum principia viam habens. Sola enim dialectica probabiliter disputat de principiis omnium aliarum artium [...]. Dicitur autem »dialectica« a »dya«, quod est »duo«, et »logos«, quod est »sermo«, vel »lexis« quod est »ratio«, quasi duorum sermo vel ratio, scilicet opponentis et arguentis in disputando.” Petri Hispani: *Summulae logicales*. Ed. J. M. Bocheński. Turyn 1947, s. 1, pkt 1.01. W edycji De Rijka zdanie: „Sola enim [...] artium”, podane jest jedynie w aparacie krytycznym. Zob. Hisp.: *Sum.*, s. 1.

⁴⁵ „Dialectica [...] large potest extendi ad totam logicam [...] et sic possumus dicere, quod hic capitur dialectica communiter pro logica.” J. Buridanus: *Summulae logicales*. In: Dorp: *Sum.*, f. 2va; por. K. Michalski: *Problem powszechników...*, s. 378.

⁴⁶ „[...] octavus apponere de divisionibus, definitionibus et demonstrationibus, de quibus auctor noster in hoc libro non tractavit.” J. Buridanus: *Compendium...*, f. 2rb.

⁴⁷ Por. K. Michalski: *Problem powszechników...*, s. 377—378.

⁴⁸ Wprawdzie Burydan broni obranego porządku, lecz — zdaniem Pinborga — nie można jednoznacznie stwierdzić, iż on sam go wybrał, istnieje bowiem wcześniejszy komentarz (opisany w edycji De Rijka), w którym traktat o supozycji jest także na czwartym miejscu. Jednocześnie Pinborg zauważa, że nie można przesądzać, iż Burydan z tego właśnie komentarza korzystał. Por. J. Pinborg: *The Summulae...*, s. 74; zob. także L. M. De Rijck: *Introduction*. In: Hisp. *Sum.*, s. XLIX. Biorąc pod uwagę, iż wspomniany przez Pinborga rękopis, w którym traktat o supozycjach umieszczony jest na czwartym miejscu (cod. 620, Uppsala, Universitetsbiblioteket), datowany jest na pierwszą połowę XIV wieku, trudno określić, czy jest on rzeczywiście wcześniejszy od *Summulae...* Burydana, których powstanie Bos umieszcza w okresie między 1320—1335 rokiem. A może, w związku z tym, należy mówić w tym wypadku o odwrotnej zależności? Zob. E. P. Bos: *Introduction...*, s. XVI.

⁴⁹ Por. K. Michalski: *Problem powszechników...*, s. 379—380.

samodzielne, odpowiadające logicznym potrzebom i problemom terministycznej logiki XIV wieku, kompendium logiczne⁵⁰.

Inni historycy, tacy jak Pinborg, Bos, ostrożniej wypowiadają się na temat autorstwa różnic, jakie zachodzą między oryginalną wersją traktatów Piotra Hiszpana a tekstem *Summulae...* Burydana. Przyznają oni wprawdzie, iż niektóre zmiany są dziełem mistrza Jana (dodanie traktatu VIII, o czym pisze sam autor w I księdze komentarza⁵¹, oraz przeróbka traktatów IV i VII⁵²), zarazem jednak przypuszczają, iż pracował on z tekstem, który wcześniej został już znacznie przerobiony⁵³. Mimo że teza ta ma charakter jedynie hipotetyczny (gdyż — jak sam Bos przyznaje — nie można wskazać rękopisu, który zawierałby wersję traktatów Hiszpana, bliższą tej, której użył Burydan⁵⁴, tym bardziej iż takiej ewentualnej wersji nie uwzględni także De Rijk w aparacie krytycznym edycji *Summulae logicales* Piotra Hiszpana⁵⁵), to jednak — zdaniem Bosa — nie można przyjąć, że Burydan napisał własną wersję *Summulae...* Wskazuje na to — według Bosa — sposób komentowania przez Burydana cytowanego w lematach tekstu, reinterpretowanie go, a także częsta krytyka auctora tekstu (tzn. Piotra Hiszpana)⁵⁶.

Te liczne wątpliwości wpłynęły zapewne na niejednoznaczne stosowanie przez historyków określenia „*Summulae* Burydana”. Michalski, Grabman oraz Michael używają go przeważnie na oznaczenie dokonanej przez Burydana przeróbki tekstu Hiszpana w odróżnieniu od glosy, czyli komentarza do tego tekstu, przy czym najbardziej precyzyjne i jednoznaczne nazewnictwo wprowadził Michael, który wyróżnił dwa dzieła Burydana: *Summulae logicales* — przerobiony przez Burydana tekst Piotra Hiszpana, oraz *Summa logicae*, tzn. komentarz Burydana do swoich *Summulae...* W wypowiedziach Pinborga i Bosa natomiast określenie „*Summulae* Burydana” oznacza przede wszystkim całe dzieło Burydana, czyli tekst *Summulae...* wraz z komentarzem⁵⁷. Sam

⁵⁰ B. Michael: *Johannes Buridan...*, s. 518.

⁵¹ Zob. przypis 46.

⁵² Por. J. Pinborg: *The Summulae...*, s. 74–75.

⁵³ Por. E. P. Bos: *Introduction...*, s. XIII–XIV.

⁵⁴ „I cannot say which of the manuscripts that contain one of the later, interpolated version of Peter's text, comes closest to the one Buridan used in his *Summulae*.” Ibidem, s. XIX.

⁵⁵ Por. J. Pinborg: *The Summulae...*, s. 73.

⁵⁶ „Buridan made his choice out of the different versions available then, but did not make a version of his own, as is evident from his frequently criticizing the *auctor's* text quoted in the lemmata.” E. P. Bos: *Introduction...*, s. XIII; „As Buridan commented on Peter of Spain, he seems to have grown increasingly irritated with the text at his elbow [...]” Ibidem, s. XIV.

⁵⁷ „In spite of this historical importance of Buridan's logical work studies on the doctrine of his *Summulae* are nevertheless [...]” J. Pinborg: *The Summulae...*, s. 71; „Buridan's *Summulae* is a highly structured work. At first glance it presents itself as alternating pieces (*partes*) of basic text and commentary [...]” E. P. Bos: *Introduction...*, s. XV.

przerobiony przez Burydana tekst Piotra Hiszpana Pinborg nazywa także *Summulae*⁵⁸, a Bos — *Summulae* w sensie ścisłym⁵⁹. Jeszcze szerzej rozumie tytuł tego dzieła Vescovini, która nazwą *Summulae* określa bądź opracowany przez Burydana tekst Piotra, bądź ten tekst wraz z komentarzem, bądź też sam komentarz⁶⁰.

Konsekwencją tego terminologicznego zamieszania jest przede wszystkim brak jednoznaczności w określeniu, co było przedmiotem komentarza Dorpa — czy sam tekst *Summulae...* Burydana⁶¹ czy też komentarz (czyli *Summa logicae*, używając określenia Michaela) Burydana⁶², czy może całe dzieło⁶³ paryskiego Mistrza? Taka sytuacja utrudnia także przekazywanie wyników badań i może stanowić źródło błędnego ich interpretowania, tym bardziej że do współczesnego sposobu rozumienia zawartości *Summulae...* dochodzi jeszcze głos tradycji — tj. opinie średniowiecznych i renesansowych uczonych.

Należy zaznaczyć, że przede wszystkim sam Burydan informuje czytelnika o swoim zamierzeniu. We wstępie do całego dzieła pisze, że pragnie powiedzieć o logice pewne ogólne rzeczy, a wybrany do tego celu tekst Piotra Hiszpana chce w niektórych miejscach przerobić i uzupełnić według własnego uznania⁶⁴. Podobne stwierdzenie znajdujemy także w pierwszym większym odstępstwie od tekstu Piotra Hiszpana⁶⁵. Słowa natomiast, którymi poprzedza

⁵⁸ „It is a well-known fact that Buridan's *Summulae logicales* were very much in use as an introductory course in logic [...]. It was often published [...], even if it was then issued without Buridan's own commentary, for which had been substituted the shorter one by Johannes Dorp.” J. Pinborg: *The Summulae...*, s. 71.

⁵⁹ „The genuine text consists of (a) the lemmata of the *Summulae proper*, i. e. a brief presentation of standard lore, as found in an adapted and interpolated version of Peter of Spain's *Summulae* or *Tractatus*, where the material is presented in such a way as to be easily memorized.” E. P. Bos: *Introduction...*, s. XIII.

⁶⁰ „[...] les mss. de ses *Summulae* peuvent contenir: soit seulement le texte remanié des *Tractatus* de Pierre d'Espagne, ou bien ce texte plus le commentaire de Buridan, ou encore le texte remanié de Pierre d'Espagne, le commentaire de Buridan et celui de Jean Dorp; ou enfin, seulement le commentaire de Buridan et celui de Jean Dorp.” G. F. Vescovini: *A propos de la diffusion...*, s. 26.

⁶¹ „Do dzieł logicznych [Burydana] należą *Summulae...*, nadto sam tekst *Compendium* z późniejszymi objaśnieniami Dorpa.” K. Michalski: *Jan Buridanus...*, s. 131; „Gerade in der Überarbeitung durch Buridanus und in den Kommentaren desselben und des Johannes Dorp zu dieser Überarbeitung [...]” M. Gramann: *Handschriftliche Forschungen...*, s. 62 (1184).

⁶² „A son tour le commentaire de Buridan aux *Summulae* de Pierre fut commenté par Jean Dorp.” G. F. Vescovini: *A propos de la diffusion...*, s. 26.

⁶³ „Later, Buridan's work could only exercise its influence indirectly through John Dorp's commentary on it.” E. P. Bos: *Introduction...*, s. XVI.

⁶⁴ Zob. przypis 43.

⁶⁵ „Deinde notandum est circa hoc totum capitulum, quod auctor summularum tractat hic de propositionibus modalibus valde succinte et incomplete; ideo ad complendum tractatum ego non sequor textum ipsius, sed ponam textum alterum, prout mihi videtur expedire.” Ms. Wien, CVP 5365, f. 7rb. Cyt. za: B. Michael: *Johannes Buridanus...*, s. 518.

komentarz do traktatu *De praedicamentis*, świadczą o tym, że zamiarem Burydana jest w tym wypadku przedstawienie, w sposób możliwie najkrótszy, zagadnienia kategorii Arystotelesa⁶⁶. Wypowiedź ta dotyczy prawdopodobnie nie samego komentarza Burydana, który jest rozbudowany zarówno w stosunku do traktatu Piotra, jak i do tekstu Arystotelesa lecz samego tekstu *Summulae...*, znacznie w opracowaniu Burydana skróconego. Można więc przypuszczać, że Burydan chciał przygotować krótki podręcznik zawierający streszczenie klasycznej wiedzy logicznej. Podstawą jego pracy był tekst Piotra Hiszpana, który skracał oraz uzupełniał tekstami Arystotelesa, Porfirusza, Boecjusza, Gilberta z la Porrée, z których bezpośrednio korzystał, odchodząc przy tym niejednokrotnie od dzieła wyjściowego⁶⁷.

⁶⁶ „Iste est tertius tractatus huius operis, qui est de praedicamentis. Et iste tractatus in multis summulis invenitur et in multis non. Et quia Aristoteles satis ample de eis determinavit in libro *Praedicamentorum*, ideo intendo de eis brevius tractare recolligendo dicta Aristotelis notabiliora et ponendo textum quantum potero breviorum.” Burid. *Praed.*, s. 7, v. 5–9.

⁶⁷ Na przykład traktat *De praedicamentis* jest wielokrotnie bliższy tekstowi Arystotelesa (zgodnie zresztą ze słowami wstępu) niż Piotra Hiszpana. Por. **Arystoteles**: „Aequivoca dicuntur quorum nomen solum commune est, secundum nomen vero substantiae ratio diversa, ut animal homo et quod pingitur.” *Arist. Cat.* I, 1a 1–3; **P. Hiszpan**: „Equivoca sunt quorum nomen est commune et secundum illud nomen ratio substantie diversa est. Ut cum »animal« significet verum animal et animal pictum, nomen eis est commune et ratio substantie utriusque secundum illud nomen est diversa.” *Hisp. Sum.*, 3.1., s. 26, v. 9–11; **Burydan**: „Aequivoca dicuntur quorum nomen est commune et secundum istud nomen ratio substantiae est diversa, ut animal: homo et quod pingitur.” Burid. *Praed.*, 3.1., s. 7, v. 3–4. **Arystoteles**: „Eorum quae sunt alia de subiecto quodam dicuntur, in subiecto vero nullo sunt, ut homo de subiecto quidem dicitur aliquo homine [...]. Alia autem in subiecto quidem sunt, de subiecto vero nullo dicuntur [...]. Alia vero de subiecto dicuntur et in subiecto sunt, ut scientia in subiecto quidem est in anima [...]. Alia vero neque in subiecto sunt, neque de subiecto aliquo dicuntur [...].” *Arist. Cat.*, I, 1a 20–21, 1a 23–24, 1b1, 1b4; **P. Hiszpan**: „Eorum que sunt alia dicuntur de subiecto, in subiecto vero nullo sunt, ut genera et species [...]. Alia vero neque dicuntur de subiecto neque sunt in subiecto, ut individua substantie. Alia vero dicuntur de subiecto et sunt in subiecto, ut genera et species [...]. Alia vero in subiecto sunt, de subiecto autem nullo dicuntur, ut hec scientia est in anima [...].” *Hisp. Sum.*, 3.3., s. 28, v. 14–15, 20–22, s. 29, v. 1–3; **Burydan**: „Eorum quae sunt alia de subiecto dicuntur, in subiecto autem nullo sunt; alia autem in subiecto quidem sunt, de subiecto autem nullo dicuntur; alia de subiecto dicuntur et in subiecto sunt; et alia neque in subiecto sunt, neque de subiecto dicuntur.” Burid. *Praed.*, 3.1.5, s. 14, v. 1–4.

Arystoteles: „Diversorum generum et non subalternatim positorum diversae secundum speciem et differentiae sunt, ut animalis [...]. Subalternorum vero generum nihil prohibet easdem esse differentias [...].” *Arist. Cat.*, 3, 1b 16–17, 1b 21–22; **P. Hiszpan**: „Diversorum generum et non subalternatim positorum diverse sunt species et differentie, ut animalis [...].” *Hisp. Sum.*, 3.4., s. 29, v. 10–11; **Burydan**: „Diversorum generum non subalternatim positorum diversae sunt species et differentiae, sed subalternatorum generum nihil prohibet esse easdem.” Burid. *Sum.*, 3.1.7., s. 17, v. 1–2.

Arystoteles: „Singula igitur eorum quae dicta sunt ipsa quidem secundum se in nulla affirmatione dicuntur, horum autem ad se invicem complexione affirmatio fit.” *Arist. Cat.*, 4, 2a 5–7; **Hisp.**: *om.*; **Burydan**: „Proprium est ergo illis praedicabilibus incomplexis ut nullum

Fakt, iż Burydan w swoim komentarzu kilkakrotnie krytykował Piotra Hiszpana, stanowi dla Bosa — jak już wskazano — główny argument na to, że Burydan nie stworzył własnej wersji *Summulae...*⁶⁸ Tego typu argumentacja wydaje się jednak niewystarczająca. Owa wersja jest przecież formą streszczenia tekstu Hiszpana, który Burdyn uzupełniał przemyśleniami innych autorzytetów, co autor jej wyraźnie podkreśla. W tej sytuacji nic nie stało na przeszkodzie, że Burydan poddawał krytyce opinie zawarte w streszczonym przez siebie tekście. Wprost przeciwnie, mógł przecież celowo, dla głębszego wyjaśnienia interesującej go problematyki, eksponować te myśli Hiszpana i innych autorów, z którymi się nie zgadzał. Można więc przyjąć, że Burydan jest autorem powstałego w ten sposób podręcznika do wykładów logiki, z którego korzystał i który kilkakrotnie komentował w czasie swojej działalności dydaktycznej na Uniwersytecie Paryskim.

Z zachowanych materiałów źródłowych wynika, że *Summulae...* właśnie w opracowaniu Burydana, wraz z dodanym do nich komentarzem, miały zdecydowany wpływ na następne pokolenia uczonych, a zwłaszcza na logikę późnośredniowiecznego nominalizmu⁶⁹. Używano ich powszechnie jako wprowadzenia do logiki w głównych uniwersytetach europejskich, na przykład w Erfurcie, Pradze, Wiedniu, Krakowie, Kolonii, Caen i Saint Andrew w Szkocji⁷⁰. Dowodzą tego statuty uniwersyteckie oraz liczba zachowanych rękopisów i starodruków, które zawierają to dzieło. Z badań Michaela wynika, że *Summulae...* Burydana zachowały się w dwóch postaciach: jako cały i niezależny od komentarzy tekst oraz jako podzielony na części i występujący w postaci lematy element składowy komentarzy Burydana lub też innych autorów⁷¹.

W latach dziewięćdziesiątych XIV stulecia komentarz Burydana zastąpiony został komentarzem Jana Dorpa, a incipity tego dzieła w zachowa-

---

eorum solitarie sumptum sit affirmatio vel negatio — idest: propositio affirmativa vel negativa — sed ex eorum complexione ad invicem resultant affirmationes et negationes.” Burid. *Praed.*, 3.1.9, s. 19, v. 1—4.

Arystoteles: „Proprie autem quantitates hae solae sunt quas diximus, alia vero omnia secundum accidens sunt; ad haec enim aspicientes et alias dicimus quantitates, ut multum dicitur album eo quod superficies multa sit, et actio longa eo quod tempus multum et longum sit.” Arist. *Cat.*, 5a 35—5b3; P. Hiszpan: *om.*; Burydan: „Quantitates aliae dicuntur quantitates secundum se, ut illae quae dictae sunt; aliae dicuntur quantitates secundum accidens, ut album multum quia superficies est multa, et actio longa, quia tempus est longum.” Burid. *Praed.*, 3.3.4, s. 42, v. 1—3.

⁶⁸ Zob. przypis 56.

⁶⁹ Zdaniem Michalskiego oddziaływały one przede wszystkim na sposób pojmowania doktryny terministycznej, a także na egzegezę *Organonu*. K. Michalski: *Problem powszechników...*, s. 377. Por. także M. Grabmann: *Handschriftliche Forschungen...*, s. 1184.

⁷⁰ Por. B. Michael: *Johannes Buridan...*, s. 506—513, 520—523; zob. także: E. P. Bos: *Introduction...*, s. XVI; J. Pinborg: *The Summulae...*, s. 71.

⁷¹ Por. B. Michael: *Johannes Buridan...*, s. 517.

nych egzemplarzach rękopiśmiennych i drukowanych oraz XIV- i XV-wieczne tytuły wydawnicze informują, że jest to komentarz do *Summulae...* Burydana, przy czym chodzi zapewne o dokonaną przezeń przeróbkę tekstu Hiszpana⁷². Jednoznaczne stwierdzenie, czy Dorp komentował ową przeróbkę, czy też łącznie przeróbkę z komentarzem Burydana, będzie możliwe dopiero po dokonaniu krytycznej edycji zarówno dzieła Dorpa, jak i obu części omawianego dzieła Burydana. W obecnej chwili można jedynie wskazać na elementy świadczące o tym, że prawdopodobnie przedmiotem analizy Dorpa był nie komentarz Burydana, lecz jego tekst *Summulae...*, które Dorp świadomie odróżniał od analogicznego dzieła Piotra Hiszpana⁷³.

Sugestię tę wydaje się potwierdzać sama budowa komentarza Dorpa, jego sposób wyjaśniania tekstu i cytowania Autora (tj. Burydana). Mamy tu do czynienia z klasycznym komentarzem *quo ad litteram*, który składa się z *lectio* i *quaestio*. W ramach *lectio* znajduje się lemata komentowanego tekstu *Summulae...* Burydana, w dalszej kolejności *divisio*, przedstawiająca schemat

⁷² Siena, BC, H. II. 1, f. 1ra–202r: *Incipit comentum Dorp, Dyalectica est ars artium scientia. Iste est tractatus summularum Beridani...* < ...sub anno domini M^o CCCC^o XL°... Kraków, BJ 1906, f. 1ra–209rb: *Incipit commentum magistri Iohannis Dorp super Biridanum Dialectica est ars artium scientia...* < ...Anno Domini 1446 finitus est tarctatus septimus magistri Iohannis Dorp...

Paris 1487, *Textus Summularum magistri Iohannis Buridani de dialectica cum commento Iohannis Dorpi*, f.174v: <et sic finit totus summularum liber eruditissimi magistri Jo. Dorp veri nominalium opinionum recitatoris interpretis et expositoris textus Buridani

Venedig 1499, Dorp. Sum.: *Compendium logice doctissimi viri Iohannis Buridani cum expositione acutissimi Iohannis Dorp* <et sic finit summularum liber eruditissimi magistri Jo. Dorp recitatoris interpretis et expositoris textus Buridani...

Paris 1504, *Commentum Iohannis Dorp super textu summularum Iohannis Buridani...*, Lugduni 1510, *Iohannes Dorp recognitus et acutus. Summulae Buridani. Cum expositione praeclari viri interpretis, nominalium terminorum, Iohannis Dorp...*

⁷³ „Dubitatur quinto. Nam ultra definitionem dialecticae positam ab auctore, PETRUS HISPANUS addit ly scientia scientiarum, ergo illa definitio est diminuta vel definitio PETRI HISPANI est superflua. Ad dubitationem dicitur primo, quod definitio auctoris non est diminuta ex eo quod non ponitur scientia scientiarum. Patet, quia vel capitur scientia large prout se extendit ad habitus practicos et sic idem est scientia et ars et ideo ponendo ly ars in definitione non est necessarium ponere ly scientia. Vel ly scientia capitur stricte prout praecise restringitur ad habitus speculativos et prout distinguitur contra artem et isto modo logica non est scientia. Secundo dicitur, quod definitio PETRI HISPANI non est superflua. Nam licet in sua definitione ly ars et ly scientia capiantur pro eodem et sit ibi unius et eiusdem pluries repetitio, tamen illa repetitio non est inutilis [...] dicitur, quod in definitione PETRI HISPANI est unius et eiusdem repetitio ad maiorem laudis expressionem seu explicationem ac ipsius logicae commendationem [...]” Dorp. Sum., *Definitio logicae*, Tractatus I, *Dialectica est...*

„In ista parte auctor noster determinat de quibusdam locis concomitantibus substantiam, de quibus PETRUS HISPANUS non determinat, quia illi loci non sunt proprie dialectici [...]” Dorp. Sum., *De locis*, Tractatus VI, *Praeter hos locos...*

„Verum est tamen, quod PETRUS HISPANUS ponit aliam differentiam inter locum a simili et locum a proportionem [...]” Ibidem, *Proportio est plurimi...*

komentowanego tekstu, oraz *expositio textus*, w której Dorp za pomocą definicji, uściśleń terminologicznych, wielorakich podziałów oraz dyskusji z ówczesnymi autorytetami wyjaśnia cytowany tekst⁷⁴. *Quaestio* omawianego komentarza obejmuje natomiast wiele krótkich *dubitationes*, które mają na celu wyjaśnienie nasuwających się w związku z komentowanym tekstem pytań i wątpliwości. W przekazie drukowanym tabela tytułów wszystkich kwestii podana została na końcu komentarza⁷⁵. Należy podkreślić, iż uwaga Dorpa skupiona jest ściśle na Burydanowskim tekście *Summulae...*, a nie na jego komentarzu do nich⁷⁶. Moje dotychczasowe badania wykazały, że Dorp nie cytuje omawianego tutaj komentarza Burydana, a przytaczane słowa Autora można odnaleźć wyłącznie w samym tekście *Summulae...* Burydana.

Mimo że prawdopodobnie przedmiotu analizy Dorpa nie stanowił komentarz Burydana, nie ulega wątpliwości, iż tekstem tym był inspirowany; przy czym przekazując terministyczną doktrynę Burydana, przedstawił ją na tle innych opinii — reprezentantów *via moderna* oraz *via antiqua*. Widoczne są na przykład wpływy Marsylusza, którego dość często, w sto-

⁷⁴ I tak, na przykład, wyjaśnienie definicji dialektyki: „Dialectica est ars artium ad omnium methodorum principia viam habens”, rozpoczyna od słowa *dialectica*, wskazując na dwójakie jej rozumienie, następnie przechodzi do terminu *ars*, potem tłumaczy *ars artium* i *methodorum*, a na końcu wyrażenie *ad omnium methodorum principia viam habens*. Wszystkie te uściślenia pozwalają mu ostatecznie wyjaśnić cytowaną w lemacie definicję: „Dialectica id est logica est ars communissima artium ratione applicationis ad omnium methodorum id est scientiarum principia viam habens id est ipsa logica docet formare argumentationes ex uniuscuiusque scientiae principiis ita quod definitio completa potest sic dari: Logica est ars communissima artium ratione applicationis docens formare argumentationes ex cuiuslibet scientiae principiis.” Dorp. *Sum.*, *Definitio logicae*, Tractatus I, *Dialectica est...*

⁷⁵ „Incipiunt tituli quaestionum contentorum in hoc toto volumine clarissimi Johannis Dorp. Et ut facilius singulae dubitationes inveniantur [...]” Dorp. *Sum.*, *Tabula*.

⁷⁶ Tekst *Summulae* Burydana: „Manifestum est autem, quod ea, quae dicuntur de subiecto, praedicantur de illo secundum nomen et secundum rationem. Eorum autem, quae sunt in subiecto, quaedam nec secundum nomen, nec secundum rationem praedicantur de illo subiecto. Et quaedam praedicantur de illo secundum nomen, sed nunquam secundum rationem. Primae autem substantiae sunt maxime substantiae et inter secundas substantias species sunt magis substantiae quam genera. Omnia enim dicuntur de primis substantiis vel sunt in eis, unde sequitur, quod destructis primis substantiis impossibile est aliquid eorum remanere.” J. Buridanus: *Summulae*. In: Dorp. *Sum.*, *De substantia*, Tractatus III, *Manifestum autem...*; por. Burid. *Praed.*, s. 24, v. 1—5; s. 25—26, v. 1—4. **Komentarz Dorpa:** „Circa istam litteram est notandum, quod debet sic intelligi: Illa, quae dicuntur de subiecto, praedicantur de illo secundum nomen et secundum rationem, id est termini substantiales, qui praedicantur de aliis terminis [...]. Secundo notandum est, quod cum dicitur in *textu*: Ea, quae sunt in subiecto praedicantur secundum nomen et non secundum rationem, per hoc intelliguntur termini communes de praedicamento accidentium [...]. Tertio notandum est, quod cum dicitur in *littera*: Prime substantiae sunt maxime substantiae et inter secundas substantias species est magis substantia quam genus, hoc debet sic intelligi, quod inter terminos praedicamenti substantiae [...]. Quarto [...]. Omnia enim, quae dicuntur de primis substantiis etc., hoc debet intelligi, quod omnes termini communes [...]” Dorp. *Sum.* Ibidem.

sunku do innych autorów, cytuje, choćby w rozdziale *De propositione hypothetica*⁷⁷, w traktach *De modalibus*⁷⁸, *De suppositivibus*⁷⁹, a także w *De fallaciis*⁸⁰ i *De demonstrationibus*⁸¹. Jest także prawdopodobne, że Dorp znał Marsyliusza *Quaestiones super Praedicamenta Aristotelis*⁸² i chociaż w trzecim traktacie nie cytuje go wprost, to jednak można także tam znaleźć fragmenty dzieła uczonego z Inghen⁸³. Włącza również do swojego komentarza elemen-

⁷⁷ „Utrum in mente sit aliqua copulativa negativa [...]. Prima est opinio MARSILII, qui ponit, quod copulativa negativa vocalis vel scripta mentaliter sit disiunctiva affirmativa [...]. Nam secundum primam viam aliqua propositio est vocaliter negativa ratione copulae vocalis negata et est mentaliter affirmativa, quia valet mentaliter disiunctivam affirmativam.” Dorp. *Sum., De propositione hypothetica*, Tractatus I, *Ad falsitatem copulativae...*; „[...] quod requiritur et sufficit ad veritatem copulativae negativae. Unde secundum opinionem MARSILII respondetur, quod ad veritatem copulativae negativae sufficit veritas unius partis principalis et proportionalis suae mentalis. Patet istud nam ad veritatem propositionis vocalis vel scriptae sufficit veritas suae mentalis. Modo secundum VIAM MARSILII copulativa negativa et disiunctiva affirmativa composita ex partibus contradicentibus partibus copulative antequam esset negata subordinantur eidem mentali, modo ad veritatem disiunctivae affirmativae sufficit veritas unius suae partis proportionalis et principalis.” Ibidem; „Secundo dubitatur, quid requiritur et sufficit ad veritatem disiunctivae negativae et quid requiritur ad falsitatem eiusdem [...]. Unde secundum VIAM MARSILII dicitur, quod ad veritatem disiunctivae negativae sufficit et requiritur veritas ambarum partium propositionalium et participialium suae mentalis [...]. Nam secundum VIAM MARSILII disiunctiva negativa vocalis vel scripta est mentalis copulativa affirmativa composita ex partibus contradicentibus partibus disiunctivae antequam esset negata. Modo ad veritatem copulativae affirmativae sufficit et requiritur veritas ambarum suarum partium, et ad falsitatem disiunctivae negativae sufficit et requiritur falsitas unius partis principalis et proportionalis suae mentalis. Modo ad falsitatem mentalis disiunctivae negativae sufficit falsitas unius suarum partium.” Ibidem, *Ad veritatem disiunctivae...*

⁷⁸ „Dubitatur: Utrum in modalibus divisiva de necessario necesse sit pars copulae [...]. Prima opinio est MARSILII, qui ponit, quod in modalibus divisiva de necessario ly necesse non est pars copulae.” Dorp. *Sum., De modalibus*, Tractatus I, *De quantitate autem modalium...*; „Unde secundum VIAM MARSILII, qui ponit, quod in propositione de necessario necesse non est pars copulae, sed ly possibile negeretur, quod subiectum dictae propositionis non sit verificabile de aliquo mediante copula suae propositionis.” Ibidem, *Quantum ad conversiones...*

⁷⁹ „Dubitatur primo. Utrum subiectum istius propositionis: »Creans necesse est esse Deum«, supponat [...]. Ad rationem ante oppositum respondetur secundum VIAM MARSILII, qui ponit, quod in modalibus divisiva de necessario necesse non est pars copulae, scilicet ly possibile concedendo antecedens [...]. Nam secundum dictam opinionem copula mentalis huius propositionis: »Creans necesse est esse Deum« est ly possibile est esse.” Dorp. *Sum., De dubitatione suppositioni*, Tractatus IV, *Tractatus sequens erit...*

⁸⁰ Zob. na przykład Dorp. *Sum., De falaciis*, Tractatus VII, *Metha autem...*

⁸¹ Zob. na przykład ibidem, *De demonstrationibus*, Tractatus VIII, *Dico ergo, quod dici...*

⁸² Marsilius de Inghen: *Quaestiones super libro „Praedicamentorum” Aristotelis*. Erfurt [Bibliotheca Amploniana], cod. 4° 246, a 1387, f. 20va—90rb.

⁸³ Por. na przykład: Dorp: „Dubitatur, utrum aequivocum sit univocum. Pro responsione ad dubium est respondendum, quod aequivocum esse univocum potest intelligi dupliciter: Uno modo, quod iste terminus aequivocum sit univocum. Alio modo [...] hoc dupliciter: uno modo potest intelligi de aequivoco aequivocato et univoco univocato, scilicet utrum aequivocum aequivocatum sit univocum univocatum. Alio modo potest intelligi [...], scilicet utrum aequivocum

ty albertyzmu z charakterystycznym — jak się uważa — dla tego kierunku podziałem kategorii na *antepredicamenta*, *predicamenta* oraz *postpredicamenta*⁸⁴. Ponadto cytuje Arystotelesa, Porfiriusza, Temistiusza, Sympliciusza, Boecjusza, Awerroesa, Gilberta z la Porrée, w pojedynczych wypadkach Piotra Heliae, Roberta Holkota, Magistra Jana z Londynu, Magistra Jakuba z Hynii (?), Roberta Grosseteste'a, Senekę, Alberta z Saksonii (?), a także *via communis* czy *philosophia communis*⁸⁵. Dorp nie ogranicza się jedynie do

aequivocans sit univocum univocans. Tunc ponuntur aliquae propositiones. Prima propositio est, quod aequivocum est univocum [...] probatur, quia iste terminus aequivocum significat omnes terminos aequivoces eadem ratione [...]. Secunda propositio. Aequivocum aequivocatum est univocum univocatum, et aequivoca aequivocata sunt univoca univocata [...]. Tertia propositio: Aequivocum aequivocans est univocum univocans. Probatur, quia iste terminus canis est aequivocum aequivocans, quia significat animal latrabile, sydus caeleste et belva marina tribus conceptibus totalibus et non synonymis; et idem terminus est univocum univocans, quia significat omnia latrabilia unico conceptu." Dorp. *Sum., De praedicamentis*, Tractatus III, *Aequivoca dicuntur...*

Marsyliusz: „In ista quaestione est notandum primo, quod duplex est aequivocum, scilicet aequivocum aequivocans et aequivocum aequivocatum [...]. Secundo notandum est simili modo de univoco, quod duplex est univocum, scilicet univocum univocans et univocum univocatum [...]. Quantum ad primum est conclusio responsabilis istum, quod iste terminus aequivocum est univocum [...]. Minor probatur, quia iste terminus aequivocum significat diversa, quia significat omnia aequivoca mundi uno nomine, quia se ipsum et eadem ratione [...]. Quantum ad secundum sit conclusio illa, quod aequivoca aequivocata sunt univoca univocata [...]. Secunda conclusio est, quod aequivocum aequivocans est univocum univocans [...]. Maior datur de se, quia iste terminus »canis« significat aliquam univoce [...], antecedens patet nam omnia latrabilia significat univoce, quia una ratione [...] aequivoce significat animal latrabile, sydus caeleste, pisces marinam [...]. Quantum ad tertium est dubitatio [...] per »rationem« PHILOSOPHUS intellexit »conceptus«." Marsilius de Inghen: *Quaestiones...*, f. 21ra—21va.

Dorp: „Circa quam est primo notandum, quod triplicia sunt denominativa. Quaedam sunt denominativa voce tantum, quaedam significatione tantum, quaedam voce et significatione simul." Dorp. *Sum., De praedicamentis*, Tractatus III, *Denominativa dicuntur...*

Marsyliusz: „Quantum ad primum notandum, quod triplicia sunt denominativa: Quaedam sunt denominativa voce tantum, quaedam significatione tantum, quaedam significatione et voce simul." Marsilius de Inghen: *Quaestiones...*, f. 25ra.

⁸⁴ „Iste est tertius tractatus *Summularum*, qui prima sui divisione dividitur in tres partes. In prima determinatur de antepredicamentis, in secunda de predicamentis, in tertia de postpredicamentis... tria sunt antepredicamenta in generali, ut definitio, divisio et regula; septem in speciali tres definitiones, duae divisiones et duae regulae." Dorp. *Sum., De praedicamentis*, Tractatus III, *Aequivoca...*

⁸⁵ „Nam secundum viam communem partes substantiae materialis copulantur ad aliquem terminum communem et non est quantitas continua." Dorp. *Sum., De predicamento qualitatis*, Tractatus III, *Quantitatis aliud continuum...*; „Tertio notandum est, quod secundum communem viam propositio per se est enuntiatio affirmativa, quae vel sibi similis vel eius sinonima esset fuisset vel foret vera si esset fuisset vel foret formata et quam secundum secundum praedicationem directam impossibile est esse falsam et suam contradictoriam esse veram sine nova impositione terminorum suorum." Dorp. *Sum., De demonstrationibus*, Tractatus VIII, *Dico ergo, quod dici...*; „Nam secundum communem philosophiam sunt tres res abinvicem distinctae, scilicet substantia, qualitas et quantitas." Dorp. *Sum., De predicamento qualitatis*, Tractatus III, *Quarta vero species qualitatis...*

przedstawienia różnych stanowisk. W metodzie jego pracy zaznacza się wyraźnie stosowanie czwartej reguły konkordancji, wchodzącej w skład Abelardowskiej metody z *Sic et non*, a polegającej na uzgadnianiu sprzecznych stanowisk w drodze dochodzenia do właściwego znaczenia pojęć za pomocą ich uściślenia oraz jednoznaczengo i zrozumiałego definiowania⁸⁶. Następną charakterystyczną cechą komentarza Dorpa jest jego wieloaspektowość. Podejmując problemy związane bezpośrednio z komentowanym tekstem, autor ten omawia również wiele zagadnień z zakresu etyki, astronomii, geometrii, teorii wiedzy, słowem — kwestii wykraczających poza problematykę logiczno-gramatyczną. Wielowątkowość, poszukiwanie kompromisu między różnymi opcjami, przejrzystość wykładu zadecydowały prawdopodobnie o ogromnej popularności komentarza Dorpa, którą cieszył się już od początku XV wieku.

Jego niezwykle silny wpływ widać na przykład w opracowanym przez Pawła z Pyskowic w roku 1423 pierwszym ważnym polskim komentarzu do *Super Praedicamenta* Arystotelesa autorstwa Benedykta Hessego⁸⁷, a szczególnie w glosach do tego komentarza. Zwracają tu uwagę nie tylko przepisane anonimowo długie fragmenty z dzieła Dorpa⁸⁸, lecz przede wszystkim po-

⁸⁶ Na przykład definicja *argumentationis*: „Contra istam definitionem arguitur sic: Nam si esset bona, sequeretur, quod nulla esset argumentatio mentalis [...]. Pro intellectu huius definitionis est notandum, quod ly argumentatio capitur tripliciter [...]. Secundo notandum est, quod secundum BOETHIUM argumentatio et argumentum differunt per hoc, quod [...], et secundum istam expositionem respondetur ad rationem concedendo, quod nulla est argumentatio mentalis. Tertio notandum est, quod secundum PETRI HISPANI [...]. Et secundum istam expositionem respondetur ad rationem negando consequentiam et consequens. Unde dicitur, quod sicut est aliquis processus probativus mentalis, aliquis vocalis, et aliquis scriptus, sic etiam est de argumentatione.” Dorp. *Sum.*, *De locis*, Tractatus VI, *Argumentatio*...

⁸⁷ Benedictus Hesse: *Quaestiones de quantitate et de qualitate ex „Commento super Praedicamenta Aristotelis”*. W: H. Wojtczak: *Quaestiones de quantitate et de qualitate ex Benedicti Hesse „Commento super Praedicamenta Aristotelis” cum quaestionibus et additionibus eius successorum*. Editio critica. „Acta Mediaevalia”. Vol. 10. Lublin 1997.

⁸⁸ Hesse: „Sed dubitaret aliquis: Cui insunt subiective tales inclinationes naturales? Et respondetur per duas conclusiones. Prima, quod naturales inclinationes non insunt ipsi animae intellectivae. Probatur conclusio, quia dictae naturales inclinationes insunt a principio nativitatis, sed quia secundum PHILOSOPHUM tertio *De anima*: Anima in principio suae creationis est tamquam tabula rasa, in qua nihil est depictum. Depingibilis tamen scientiis et virtutibus, igitur dictae naturales inclinationes non insunt ipsi animae intellectivae. Etiam secundum omnes astrologos, huiusmodi naturales inclinationes sunt effectivae ab influxu corporum caelestium. Modo corpora caelestia, quae sunt extensa, non agunt nisi extense et divisibiliter, et ipse intellectus, qui non est extensus non susceptivus effectus extensi [...]. Et si vigeat constellatio habens inducere malam >constellationem< <complexionem> corporis, homo sub huiusmodi constellatione generatus fit rudis.” Benedictus Hesse: *Quaestiones*..., s. 67, v. 254–292. U Dorpa dosłownie: Dorp. *Sum.*, *De praedicamento qualitatis*... Tractatus III, *Secunda species*...

Hesse: „Contra: Caliditas aquae, habens maiorem frigiditatem, est qualitas et tamen secundum eam nihil dicitur quale, igitur antecedens pro prima parte patet. Sed pro secunda parte

dobieństwo formy, która utożsamiana jest ze stylem Mistrza Benedykta, a do której zaliczyć należy swoistą metodę wykładu, charakteryzującą się między innymi precyzją języka, szerokim przeglądem stanowisk, konkordyzmem, wieloaspektowością poruszanej problematyki⁸⁹.

Innym dowodem wczesnego wpływu Dorpa na uczonych XV wieku jest także anonimowy komentarz do pochodzącego z połowy XV wieku⁹⁰ tekstu Piotra Hiszpana, w którym można znaleźć fragmenty dzieła Jana Dorpa. Wprawdzie jego nazwisko w samym tekście nie pojawia się ani raz, lecz późniejszy glosator wskazywał wyraźnie⁹¹ na miejsca, które pochodziły od

---

probatu, quia si per illam caliditatem aliquid diceretur quale — maxime aqua secundum eam diceretur calida. Falsitas probatu, quia ut est positum in casu, tunc(?) ista aqua habet superior gradus frigiditatis quam caliditatis, ergo ipsa est frigida." Benedictus Hesse: *Quaestiones...*, s. 59, v. 289—293.

Dorp: „Secundo sic: Caliditas aquae, habentis maiorem frigiditatem, est qualitas et tamen secundum eam nihil dicitur quale, ergo etc. Consequentia et maior notae sunt minor probatu, quia si per illam caliditatem aliquid diceretur quale — maxime esset aqua quae diceretur calida. Sed hoc est falsum, quia ut positum est in casu: illa aqua plus habet frigiditatis quam caliditatis." Dorp. *Sum., De praedicamento qualitatibus...* Tractatus III, *Qualitas est...*

Hesse: „Sed dubitaret aliquis: Quare PHILOSOPHUS in principio descripsit qualitatem et quale, et in praedicamento quantitatis solum descripsit >solum< quantitatem et non quantum? Respondetur, quod ratio huius est haec, quia habita definitione qualitatibus et qualis, ex definitione quantitatis proportionaliter potest elici definitio quanti. Nam sicut aliquid dicitur quale ratione qualitatibus, sic aliquid dicitur quantum ratione quantitatis. Et sicut aliquid dicitur denominative quale ab abstracto de praedicamento qualitatibus, sic aliquid dicitur denominative quantum abstracte de praedicamento quantitatis." Benedictus Hesse: *Quaestiones...*, s. 99, v. 190—197.

Dorp: „Dubitatur primo: Quare ARISTOTELIS et AUCTOR NOSTER in praedicamento qualitatibus definiunt qualitatem et quale, et in praedicamento quantitatis definiunt praecise quantitatem et non quantum? [...] Ad primam dicitur, quod causa est, quia habita definitione qualitatibus et definitione qualis ex definitione qualitatibus faciliter potest elici definitio quanti. Nam sicut aliquid dicitur quale ratione qualitatibus, sic aliquid dicitur quantum ratione quantitatis. Et sicut aliquid dicitur quale denominative ab abstracto praedicamenti qualitatibus, sic aliquid dicitur denominative quantum ab abstracto praedicamenti quantitatis." Dorp. *Sum., ibidem, Qualia vero...*

Por. także Benedictus Hesse: *Quaestiones...*, s. 60, v. 323—342 — Dorp. *Sum., ibidem, Qualitas est...*; Benedictus Hesse: *Quaestiones...*, s. 66, v. 210—229, 230—253 — Dorp. *Sum., ibidem, Prima species...*; Benedictus Hesse: *Quaestiones...*, s. 67, v. 297—319 — Dorp. *Sum., ibidem, Quarta vero species...*; Benedictus Hesse: *Quaestiones...*, s. 77, v. 158—164 — Dorp. *Sum., ibidem, Secunda species...*; Benedictus Hesse: *Quaestiones...*, s. 113, v. 102—114 — Dorp. *Sum., ibidem, Tertia proprietates...*; Benedictus Hesse: *Quaestiones...*, s. 89, v. 72—78, s. 90—91, v. 125—143 — Dorp. *Sum., ibidem, Quarta vero...*; Benedictus Hesse: *Quaestiones...*, s. 113, v. 102—114 — Dorp. *Sum., ibidem, Tertia proprietates...*

⁸⁹ Por. H. Wojtczak: *Quaestiones de quantitate...*, s. LXIX—LXX.

⁹⁰ *Incerti auctoris commentarius in Petri Hispani Summularum tractatus I—VI*. Herzog August Bibliothek, Aug. 4° 18.31. (1462), f. 2—139. Zob. O. von Heinemann: *Die augusteischen Handschriften*. Bd. 4. Frankfurt am Main 1966, s. 254.

⁹¹ Zaznaczając na marginesie rękopisu rysunkiem wskazującego palca, opatrzonego nazwiskiem Dorp, na te fragmenty, które zostały od niego przejęte.

Dorpa. Tak dokładne rozpoznanie autorstwa świadczy o tym, że glosator omawianego rękopisu znał dobrze dzieło uczonego z Leiden, co stanowi jeszcze jedno potwierdzenie faktu, że autor ten był już w tym czasie znany i ceniony. W przytoczonym rękopisie znajduje się także kilka cytatów wymieniających wprost nazwisko Burydana, które są weryfikowalne jedynie w jego tekście *Summulae...*⁹², nie zaś w komentarzu do nich. Fakt, że Burydan cytowany jest razem z Dorpem, świadczy o tym, iż prawdopodobnie źródłem znajomości tekstu Burydana był w tym wypadku komentarz Dorpa. Jest więc możliwe, że zastąpienie komentarza Burydana komentarzem Dorpa i wzrastający wpływ tego ostatniego sprawiły, iż późniejsze pokolenia średniowiecznych i renesansowych uczonych znały jedynie tekst *Summulae...* Burydana opatrzonego komentarzem Dorpa.

Innym przykładem świadczącym o zainteresowaniu komentarzem Dorpa jest fakt, że w Krakowie znajduje się kopia rękopisu z jego dziełem, pochodząca z 1463 roku⁹³. Była to zapewne kopia nie zachowanego, wcześniejszego rękopisu, który znajdował się w Krakowie już na początku XV wieku i z którego prawdopodobnie korzystali Benedykt Hesse oraz, w 1423 roku, Paweł z Pyskovic.

Pod koniec XV wieku, w 1487 roku⁹⁴, gdy nominalizm powtórnie zaczął pojawiać się w Uniwersytecie Paryskim, komentarz Dorpa został wy-

⁹² „BURIDANUS dicit, quod in propositionibus modalibus proprie datas modus et verbum debent situari inter subiectum et praedicatum et quod praecedit modum et verbum est subiectum et quod sequitur est praedicatum. Et hoc glossat JOHANNES DORP in suo *Commento*, quod hoc verbum est in modalibus et de consueto modo loquendi.” Aug. 4to 18.31, f. 72v; „Notandum est quod improprie dictis modalibus modus et verbum debent situari inter subiectum et praedicatum et quod praecedit modum et verbum est subiectum vel se tenens ex parte subiecti et illud quod sequitur est praedicatum vel se tenens ex parte praedicati [...]. Secundo notandum est [...] quod hoc intelligitur de modalibus divisio et de modo loquendi consueto.” Dorp. *Sum.*, *De modalibus*, Tractatus I, *Modus est aliquando...*; „BURIDANUS dicit sic: si sint unica — negatio praecedens modum et verbum reddit propositionem negativam: ut nullum hominem possibile est esse album vel hominem non possibile est esse album. Item licet negatio sequitur modum et praecedat hoc ultimum verbum esse propositio est negativa, ut hominem possibile est non esse album. Si vero nulla fuerit negatio vel quod fuerint negationes propositio est affirmativa ut hominem possibile est currere vel hominem non possibile est non currere.” Aug. 4to 18.31, f. 75r — Dorp. *Sum.*, *ibidem*. Por. także: Aug. 4to 18.31, f. 25r — Dorp. *Sum.*, *De nomine*, Tractatus I, *Verbum est...*; Aug. 4to 18.31, f. 41r — Dorp. *Sum.*, *De divisione propositionis*, Tractatus I, *Terminus communis est...*; Aug. 4to 18.31, f. 61v, 62r — Dorp. *Sum.*, *De propositione...*, Tractatus I, *Ad falsitatem*; Aug. 4to 18.31, f. 72v, 73 r, 75r — Dorp. *Sum.*, *De modalibus*, Tractatus I. Zob. także: Aug. 4to 18.31, f. 8r, 32v, 86v, 87r.

⁹³ J. Dorp: *Expositio super I, II, III, IV, V, VII tractatus „Compendii totius logicae Johannis Buridani”*, BJ 1906, f. 1ra—209rb.

⁹⁴ *Textus Summularum magistri Johannis Buridani de dialectica cum commento Johannis Dorpi*. Paris [Johannes Carcain] 15 November 1487.

drukowany, a jego osobę wydawca przedstawił w bardzo korzystnym świetle, zachęcając młodzież do poznawania, zakazanej przez kilka lat, nominalistycznej doktryny⁹⁵. W kolejnych latach — 1499, 1504, 1510, ukazały się następne wydania komentarza Dorpa, drukowanego zresztą jeszcze wielokrotnie aż do XVIII wieku.

Należy uznać, że dzieło Dorpa, jednego z głównych przedstawicieli nominalizmu końca XIV wieku, odgrywało wyjątkowo ważną rolę w europejskich ośrodkach uniwersyteckich w ciągu kilku wieków, wpływając w sposób znaczący na utrzymywanie się tam orientacji nominalistycznej. Z tego powodu jak najbardziej wskazane wydaje się podjęcie szerszych badań nad tym interesującym dziełem uczonego z Leiden.

---

⁹⁵ „Divitias sacre quisquis spectare Minerve Et felix tantis iam cupis esse bonis Si sapi exactos Dorp amplexare libellos [...]. Quem si vobis o philosophi tirones, malica temporis et emulorum veritatis perniciosissima semper malivolentia ad hanc usque diem negaverit.” *Textus Summularum magistri Johannis Buridani...*, f. 23v. Cyt. za: A. L. Gabriel: *The Paris Studium...*, s. 133.

BUŚ